

ЖЫВЫЯ ЗГАДКІ РЫЧАРДА БЯЛЯЧЫЦА

Напісаць верш у юнацтве, каб ён адгукнуўся праз многа гадоў, азваўся радком такім значным, што даў назву цэлай кнізе, — ці магчыма такое? Магчыма. Сталася. З паэтам, аўтарам больш за дзясятка зборнікаў Рычардам Бялячыцам, які жыве сёння ў горадзе Шчучыне і выдаў кнігу «Са мной мой дзень».

Дзіўна, бо напісана быццам сёння, калі паэт размяняў сёмы дзясятка, калі час пазначаны восеньскімі рэаліямі. І чутны зімовы подых. Калі прыходзіць трывожны роздум пра непазбежнае расстанне са сваім днём. Больш за тое: у вершы сённяшняе ягонае жыццё, праца начнога вяртаўніка, з якім заўсёды ноч — «душой і плоццю». Не, гэта занадта проста, прымітыўна — начны вяртаўнік. Гэта не пра паэта. Бо вартуе ён княжыя скарбы, памяць гэтай зямлі, што вярнулася дзякуючы аднаўленню ў Шчучыне палаца князёў Друцкіх-Любецкіх. «Ахоўнік мінуўшчыны» — так называе сябе. Аўтар здзіўляецца: напісаў гэта ў маладосці. Атрымалася пра сённяшняе. І радуецца: са мной мой дзень.

Адкрывае кнігу кразнаўчы нарыс «Між Нёманам і Котрай», дзе згадана ўсё самае значнае з духоўнай спадчыны, створанае на шчучынскай зямлі. Гэта кніга прозы, напісаная паэтам. Відаць, прыходзіць такі час, калі хочацца разняволіць сваё слова ад паэтычнае формы, пісаць як дыхаць, не зважаючы на рыфмы, памеры. Аўтар разважае аб праявінай творчасці: «Прыходзіць у такіх моманты шмат цікавых успамінаў, якія пры складанні вершаў прамільгнуць, нібы тыя электрычкі. Празічнае вымагае спыняцца, вяртацца назад. Жыццё ідзе больш размерана, плаўна».

Зрэшты, не заўсёды ягонае проза — творчасць празаіка. На мяжы між паэзіяй і прозай. Лірычная проза, вершы ў прозе — усё гэта сустракаем у кнізе Рычарда Бялячыца. Часам лаканічныя радкі эмацыянальна насычаныя, напоўненыя пачуццямі лірычнага героя. Напрыклад, мініяцюры «Студзень сцюдзёны», у якіх галоўны матыў — боль развітання з родным чалавекам, чытаюцца вершам:

*Я прысвяціў табе паэму.
Пасля ўсяго.
І, як заўсёды,
спазніўся.
На цэлае жыццё.
Тваё.*

А самае паэтычнае, шчымліва-далікатнае — у лірычнай нізцы «Крананне». Пятнаццаць мініячюр, быццам пятнаццаць зіхоткіх пярлінаў, якія нанізаны на ланцюжок пяшчоты, хвалявання, узвышэння, пакланення. Для яе, пра яе, недасяжную і такую бясконца бліскую: «Гляджуся ў люстра, якое вісіць пры ўваходзе. І баюся,

што раптам у дзвярах з'явіцца Вы і мяне назаўсёды не стане, спалоханага і непрыкметнага побач з Вамі, узвышанай і прыгожай».

«І за гарою пакланюся» — гэтая крылатая фраза Фёдара Янкоўскага стала сімвалам памяці, любові і пашаны да тых, хто шчодро аддаваў вучням не толькі свае веды, але і душу. Настаўнікам, вартым удзячнасці. І няхай між людзьмі паўстала гара вечнасці, якую не пяройдзеш, важна, каб і за ёю паклон быў спраўджаны. Так кланяецца герой Рычарда Бялячыца яму, аўтару гэтых слоў, вучонаму, прафесару-мовазнаўцу, пісьменніку Фёдору Янкоўскаму, свайму незабыўнаму выкладчыку. Быў мудрым, умеў разгледзець між студэнтаў тых, хто пазначаны талентам навукоўцы, творцы. Так, ён вылучыў са студэнцкае грамады будучага вядомага ў нашым краі мовазнаўца Тамаша Тамашэвіча. «І за гарою пакланюся» дзясяткі разоў кім толькі не цытаванае, сёння Рычардам Бялячыцам — пра свайго настаўніка. Бо варты ўдзячнае памяці. І пра аднакурсніка Тамаша Тамашэвіча, якога ўжо таксама няма.

Але найбольш кранальны ўспамін пра маладзенькую настаўніцу Варнянскай школы Валянціну Коўтун, якая, пэўна ж, спрычынілася да выбару жыццёвага шляху вучнем-выпускніком. Нарыс «Знак сёстраў» пра іх: першую беларускую паэтку ХХ ст. Алаізу Пашкевіч і даследчыцу яе творчасці, аўтарку рамана «Крыж міласэрнасці» Валянціну Коўтун, якія «нават былі падобныя знешне ў хвіліны ўзрушэння: вытанчана прыгожыя, стройныя, артыстычна далікатныя ў адносінах». Гэта цікавыя, жывыя згадкі. Бо пра асобу, якая ў памяці назаўсёды застаецца жывою. Аўтар пераносіцца ў той далёкі час, на ўрокі ўлюбёнай настаўніцы: «А на занятках глядзела задуманная сучасніца ў акно на вясенні сад, чытала Цётчыны вершы, і нам, старшакласнікам, здавалася, што дэкламуе сама аўтарка з далёкіх, незнаёмых часоў, з Пяшчыны на Шчучыншчыне».

Партрэты, а часцей накіды да партрэтаў цікавых людзей — паэта, блізкага сябра Юркі Голуба, прафесара Ігара Жука, настаўніка-змагара Аляксандра Кашэты, што змешчаны ў першым раздзеле кнігі «Абуджэнне», не заўсёды грунтоўныя, таму нямнога скажуць не вельмі абазнанаму чытачу. Хацелася б больш шырокае размовы пра іх працу, дзейнасць, творчасць.

Зразумела, што месца працы (натхнення!) — знакаміты княскі палац — не мог быць абыдзены ўвагай. «Вернасць паланэзу» — так называецца тэкст, які ўбірае ў сябе і элементы кразнаўчага нарыса, і лірычныя запісы, што паўстаюць з назіранняў за разнастайнымі сценамі каля палаца, які прыцягвае натуры рамантычныя,

якіх вабяць не проста гістарычныя дэкарацыі, а нешта больш значнае. Мо сам подых гісторыі...

Фантастычныя элементы таксама з'яўляюцца ў гэтым тэксце. Бо ці бывае палац без прывідаў: былых гаспадароў, смелых рыцараў і прыўкрасных паняў? Яны прыходзяць, мінаючы сцены, з'яўляюцца з пазамежнага далёка, ажываюць, размаўляюць. Гэтыя вобразы даволі схематычныя, партрэты не вельмі выразныя. Часам пэўныя партрэтныя дэталі парушаюць гістарычную дакладнасць, калі можна так сказаць, этыкет у абмалёўцы партрэта. Тэкст не вырас да значнага твора, каб дапамагчы люду пазнаць зразумець, якія асобы тут жылі, змагаліся, упрыгожвалі гэтую зямлю, кахалі. Хочацца верыць, што паўстане на гэтым матэрыяле (а ён вельмі цікавы) гістарычная аповесць пра князя Францішка Ксаверыя і ягоную юную жонку Марыю, пра іх час, пра іх нашчадкаў, пра лёс палаца, які столькі бачыў. І памятае.

Гумарыстычныя замалёўкі, у якіх апісаны анекдатычныя сітуацыі, змешчаны ў нізцы «Бывае». Гумар не самае ўдалае ў творчасці Р. Бялячыца. Мо таму, што адзінота ночы не вельмі спрыяльны час, каб пісаць творы, здольныя выклікаць смех.

Часам з наогул добрае мовы вылушчваюцца недакладныя словы, што гучаць не вельмі дарэчна, скажучы ўражанне ад створанага вобраза. Так, між ухвальных характарыстык «аднаго са сваіх любімых выкладчыкаў», маладога тады дацэнта Аляксея Рагулю сустракаем самаўпэўненасць — слова, што мае адзначна адмоўнае ацэннае значэнне, не стасуецца з асобай гэтага прыгожага, сціплага чалавека. А вось граматычна няправільная фраза ўдзячнай чытачкі «Я люблю вас у прозе», якая мусіла азначаць: «Я люблю вашу прозу», пагодзімся з аўтарам, «сказана нечакана, нават смела і вобразна». Яна з тых «няправільнасцяў», якія робяць мову адметнай, насычаюць падтэкстам.

Той зачынны верш-эпіграф да кнігі перагукнуўся мне з паэтычным развітанням Ларысы Геніюш:

*Бывайце, мне ўжо пара,
За мною мой дзень клепатлівы.
Каму засвеціць зара —
Той яшчэ з вас шчаслівы.*

Усё жыццё чалавечае як адзін дзень. Кароткі, незваротны, напоўнены клопатамі. Шчасце — гэта і ёсць само жыццё. Чалавек мусіць быць шчаслівы ўжо таму, што ізноў надыходзіць новы дзень, які яму дадзена пражыць. Герой кнігі Рычарда Бялячыца шчаслівы: яму яшчэ засвеціць зара, з ім ягоны дзень клепатлівы. Хай ён доўжыцца!

Альжбета КЕДА

Пачуццям светлых хараство

Усталічным выдавецтве «Чатыры чвэрці» выйшла новая кніга Змітрака Марозава з гаваркай назвай «Храм: вершы, санеты, вянкi санетаў». На каляровай вокладцы выявы храма мы не ўбачым, разгадка сэнсу назвы зборніка — на 123-й старонцы ў аднайменным вершы. Паэт «збудаваў свой храм са слоў прыгожых, нібы з цаглін, апаленых агнём...». У гэтым віртуальным храме яго наму сэрцу было гожа, утульна. Да таго часу, пакуль «аднойчы ноччу Шляхам Млечным сышоў, як прывід, старац да мяне». Ён назваў паэтаў храм турмою, а яго самога — вечным вязнем у ім:

*Быў гэты вырак, як пад сэрца ножык,
Як перуновы стрэл сярод зімы...
Я зруйнаваў свой храм са слоў прыгожых
І разараў пад жыта дол нямы.
Рунець яму ціхмяным днём асеннім,
Шаптацца жыту з ветрам веснавым...
Мае ж пачуцці, мрой і памкненні
Над ім паплачуць дожджыкам жывым.*

Такая жыццесцвярдзальная выснова вымушае сур'эзна задумацца над супярэчнасцямі нашай паўсядзённасці, зазірнуць усярэдзіну свайго ўласнага духоўнага храма, калі такі ёсць, над неабходнасцю яго далейшага існавання. І працягваць жыць далей так, як падказвае розум і сэрца.

На мой погляд, верш «Храм», што даў назву зборніку, можна лічыць своеасаблівым падмуркам, на якім трывала стаець усе астатнія паэтычныя творы: санеты, вянкi санетаў, у напісанні якіх Змітрак Марозаў — непераўздыдзены майстар. Яшчэ ў 1991 годзе ён першы ў еўрапейскай літаратуры напісаў высока ацэнены літаратурнымі крытыкамі вянок вянкаў санетаў «Апакаліпсіс душы».

Сваю новую кнігу аўтар прысвяціў вёсцы-калысцы Язбы, у якой нарадзіўся і вырас, роднай Крупшчыне ў Мінскай вобласці, дарагім землякам. Таму самым першым у ёй змешчаны верш «Анкета паходжання»:

*Я з вёскі,
Я — свойскі,
Язбоўскі...
Адсюль і трывогі мае.*

Паэт трывожыцца за лёс Беларусі і беларусаў, за крохкі навакольны свет і выказвае сваю вялікую любоў да вёскі, яе людзей, да ўсяго, што звязана з забыў-

ным да скону сялянскім побытам. «Хаты. Жытняя палоска. А далей — шаша, шаша... Паміж горадам і вёскай разрываецца душа». Ён, нібы пералётны жораў, б'ецца між дзвюх радзім. Калі ж прыйдзе час і жураўліны вырай забярэ з сабою, то абядае сэрца пакінуць гораду, а душу — роднай вёсцы.

Вясковыя жанчыны — Аляксандры, Марылі, Домны — для паэта як беларускія мадонны, што ў жыццёвым полі ніколі не сеялі зерне зла. Ён надзвычай узнёсла піша пра жанчын-працаўніц, жанчын-маці, жанчын, якія дораць нам радасць кахання, у вершах «Апошняя каханне», «Белыя зоркі лілей...», «Я Вас кахаў...», «Гучала музыка ў цішы начнога саду».

Змітрак Марозаў піша хараша, вобразна, пераканаўча, параўноўваючы поле, засеянае лубінам, з сінім морам, а поле, на якім цвіце грэчка, — з белым возерам. Умее ўбачыць у звычайнай з'яве незвычайнае: «Канае месяц. Спіць сяло. Туману шызае крыло накрыла спельны луг і млявай рэчкі берагі»; «Сейва жнівеньскіх зор дасявае ў гары, і канае касцёр на бацькоўскім двары»; «Напішыце мне ліст з маладосці васільковым чарнілам нябёс»; «Я раздаваў пачуцці людзям, як пан манеты жабракам...».

Любоў да Радзімы, да роднага краю неадрыўная ад сыноўняй любові да роднай мовы. У нас дзве дзяржаўныя мовы, але

шмат хто пры гэтым забываецца, што родная, матчына мова была, ёсць і назаўсёды застаецца адна:

*Дарэмна зласлівец жадае
Да слова ману прычэпіць.
Народ мой і гэта стрывае —
І слова ярчэй заблішчыць!*

Многія радкі ўздываюцца да ўзроўню вострай публіцыстычнасці. Як, напрыклад, гэты:

*«Мова гіне! Свет дзіце!
Хутка нацыя — капец!» —
Патрыёт наш аж пацее,
Не касец ён і не жнеці,
Тых прароцтваў не баюся,
Бо сцвярджае дзед Ахрэм:
«Ёсць Купала ў Беларусі,
Значыць, людцы, не памрэм!»*

Завяршаецца кніга шчымлівым, пранізліва-шчырым «Санетам маці», у якім паэт прызнаецца, што кожная сустрэча з самым дарагім чалавекам для яго як святая, што іх душы вядуць толькі адным ім зразумелую гаворку. «Хто вершы піша — не паэт, / паэт, хто сэрцам іх спявае!» — заяўляе сваё творчае крэда Змітрак Марозаў. І праспяваным сэрцам, падслуханым чуласцю душы вершы і санеты з новай кнігі «Храм» — яскравае таму пацвярджэнне.

Мікола ЛЕЎЧАНКА